

Om udforskningen af vælgeradfærd i Danmark i det 19. århundrede

Af Jørgen Elklit

Denne afhandling af universitetsadjunkt, cand. phil. Jørgen Elklit, Institut for Statskundskab ved Aarhus Universitet, beskæftiger sig med nogle af de metodiske og forskningstekniske problemer, som lektor Erik Høgghs sociologiske doktorafhandling om vælgeradfærd i Danmark i perioden 1849–1901 rejser. Blandt andet diskuteres væsentlige måleproblemer i afhandlingen, slutningernes gyldighedsområde m. m., og der konkluderes, at der er betydelige – og i nogle tilfælde afgørende – svagheder i metodisk og forskningsteknisk henseende i Erik Høgghs disputats. Der gives også i tabelform en kredsvis oversigt over det meget betydelige valg- og stemmelistemateriale fra perioden, som findes i Landsarkivet for Nørrejylland, og som Erik Høggh ikke har benyttet.

I. Indledning

Vælgeradfærdsforskningen – specielt på individniveau – har indtil de allerseneste år været et temmelig forsømt forskningsområde her i landet¹. Dette gælder også for perioden indtil 1901, som endda er udmærket af, at en række af vælgeradfærdsforskningens klassiske problemer ikke eksisterer, idet valgbehandlingen ikke var hemmelig. Men medens der nu på forskellig måde arbejdes med udforskningen af dansk vælgeradfærd efter 1960 – og specielt i forbindelse med de i 1971 og 1972 afholdte valg og folkeafstemninger – er der tilsyneladende fortsat en vis tilbageholdenhed med hensyn til udforskningen af vælgeradfærd i ældre perioder, herunder tiden før århundredskiftet.

Som undtagelser herfra må man først og fremmest pege på 2 disputatsarbejder fra de seneste år, Vagn Dybdahls studier over partiorganisation og byerhvervenes politiske aktivitet i slutningen af forrige og begyndelsen af dette århundrede² og Erik Høgghs analyse af vælgeradfærd i Dan-

1. For en oversigt over dansk vælgeradfærdsforskning og danske valg indtil 1966–67 henvises til »Denmark« i Stein Rokkan & Jean Meyriat (eds.): *International Guide to Electoral Statistics*, Vol. I. National Elections in Western Europe (Haag, 1969) pp. 58–76. Det må dog bemærkes, at denne oversigt i den bibliografiske del såvel som i valgmaterialet rummer en række mindre unøjagtigheder. For senere udkomne arbejder henvises til de årlige bibliografier i »Scandinavian Political Studies«, Vol. 3 (1968) ff.

2. Vagn Dybdahl: *Partier og erhverv. Studier i partiorganisation og byerhvervenes politiske aktivitet ca. 1880–ca. 1913*, 1–2 (1969).

mark i perioden 1849–1901³. Over for Dybdahls mere historiske arbejde fremtræder Høghs afhandling som en egentlig politisk-sociologisk analyse, der blot anvender et historisk, procesgenereret datamateriale. Dette omfatter blandt andet dele af det bevarede valg- og stemmeliste-materiale fra tiden 1849–98.

Hensigten med nærværende afhandling er at pege på nogle af de metodiske og forskningstekniske problemer, Høghs disputats rejser⁴.

Først og fremmest kan nævnes, at betydelige mængder af valg- og stemmelister tilsyneladende er blevet overset under materialeindsamlingen. Hertil kommer, at repræsentativiteten af de bearbejdede områder er overordentlig diskutabel med heraf flydende begrænsninger i generaliseringsmulighederne. Høghs diskussion af gyldighedsproblemer ved målingen af politisk holdning er ikke tilfredsstillende, og endelig kan der peges på forhold, der mindsker værdien af kontekstanalysen.

II. Gyldighedsområde, udvalg og materiale

Høgh fremhæver i sin indledning, at der er 3 hovedformål med arbejdet⁵:

1. At give en beskrivelse af vælgeradfærd i perioden 1849–1901, især for så vidt angår politisk holdning og valgdeltagelse.
2. At efterprøve hypoteser om vælgeradfærd.
3. At vise, at prøvning af pålidelighed, gyldighed etc. også kan foretages, når der til en undersøgelse er anvendt historisk-dokumentariske materialer.

Med hensyn til det første punkt må man være opmærksom på de forskellige problemer, der knytter sig til deskriptive undersøgelser – uden at de dog er specielle for denne undersøgelsestype. Blandt andre har Kaare Svalastoga været inde herpå⁶. Han ser 2 teoretiske hovedproblemer ved deskriptive undersøgelser, nemlig for det første undersøgelsesfænomenets

3. Erik Høgh: *Vælgeradfærd i Danmark 1849–1901. En politisk sociologisk analyse* (1972).

4. Såvel de officielle som de uofficielle opponenter indlæg ved forsvarshandlingen vil fremkomme i »Sociologiske Meddelelser«, 17. serie (1973). Se også Anders Boserup: *Nogle kritiske bemærkninger om Erik Høghs »Vælgeradfærd i Danmark 1849–1901« og om dens bidrag til socialfysikken*, »Nyt fra samfundsvidenskaberne«, Arbejdsnote 73-3, Institut for Organisation og Arbejdssociologi, København (1973).

5. Høgh, p. 3.

6. Kaare Svalastoga, »Dataindsamling«, i Kaare Svalastoga (ed.): *Sociologisk metodik*, Bind 1 (1969), p. 44.

konceptualisering, dvs. fastlæggelse af de aspekter ved fænomenet, man vil interessere sig for, og for det andet populationsproblemet, dvs. fastlæggelse af hvilken befolkning beskrivelsen skal omfatte. Til disse mere teoretiske problemer kommer også nogle tekniske. Her peger Svalastoga⁷ blandt andet på spørgsmålet om operationelle definitioner og på spørgsmålet om at foretage et udvalg af den valgte befolkning.

Med hensyn til spørgsmålet om, hvilken population afhandlingens beskrivende dele skal omfatte, må det ud fra titlen og en række steder i fremstillingen antages, at det er folketingsvælgerne i Danmark (÷ Færøerne) i perioden 1849–1898 (1901). Men andre steder kan fremstillingen kun forstås således, at beskrivelsen alene vedrører det rent faktisk gennemgåede materiale.

Ligeså vanskeligt er det ud fra afhandlingen at afgøre, hvilket gyldighedsområde forfatteren forestiller sig for de opstillede hypoteser om vælgeradfærd. Formuleringen af hypoteserne, både når de opstilles⁸, og når der konkluderes⁹, peger i retning af, at gyldighedsområdet er et hypotetisk univers af vælgere. Nogle steder i fremstillingen er det mere rimeligt at antage, at gyldighedsområdet svarer til den population, beskrivelsen ovenfor antoges at skulle omfatte. Og atter andre steder er der en del, der tyder på, at der kun sigtes mod de faktisk undersøgte områder, men med gyldighedsområdet udvidet i tid, så det skulle dække hele det 19. århundredes sidste halvdel.

Denne usikkerhed med hensyn til det tilstræbte gyldighedsområde for de opstillede hypoteser er betænkelig og efter nogle metodeteoretikers opfattelse invaliderende for sådanne hypoteser¹⁰.

Dersom det er Høghs sigte at beskrive mere end det undersøgte materiale og at teste hypoteser med et større gyldighedsområde end dette materiale – og det er der som anført en del, der tyder på – rejser der sig et afgørende problem. Det drejer sig om kvaliteten af det udvalg, på grundlag af hvilket han mener at kunne udtale sig om denne større population¹¹. Herhjemme har Finn Madsen¹² for nylig meget overbevi-

7. Loc. cit.

8. H ø g h , pp. 24–40.

9. Ibid., pp. 387–390.

10. Se f. eks. Arne Næss – Johan Galtung: *Metodelære* (1969) pp. 101–112.

11. At Høgh selv skyder dette problem fra sig som værende af underordnet betydning, gør det ikke mindre vigtigt, jfr. H ø g h , p. 466.

12. Finn Madsen, »Udvælgelsesmetoder«, i Kaare Svalastoga (ed.): *Sociologisk metodik*, Bind 2 (1971), pp. 14 f.

sende peget på nødvendigheden af, at der stilles lige så store krav – f. eks. med hensyn til relationerne mellem udvalg og undersøgelsens specificerede univers – til udvalg, der bruges som grundlag for hypoteseprøvende undersøgelser, som til udvalg, der primært tjener deskriptive formål. I samme forbindelse understregede Finn Madsen værdien af en sondring mellem 2 populationsbegreber, nemlig (1) en *endelig* population, hvorfra analysegrundlaget er udvalgt, og (2) et hypotetisk, *uendeligt stort* univers, som den endelige population kan ses som en stikprøve af. Det er indlysende, at mulighederne for at undersøge repræsentativiteten er forskellige i de 2 forbindelser.

Man behøver næppe argumentere for, at det overhovedet er nødvendigt at foretage undersøgelser af den foreliggende type på grundlag af et udvalg af det relevante materiale. Dersom de relevante valg- og stemmelister havde været bevaret *in toto*, ville det have været et ganske krævende arbejde at bearbejde dem, også selv om der var blevet anvendt moderne databehandlingsmetoder. For en lang række formål er det fuldt tilstrækkeligt at arbejde på grundlag af et udvalg (her af folketingsvælgere), hvorefter man inden for visse statistiske usikkerhedsgrænser med en given sikkerhed kan slutte sig til forholdene inden for hele populationen (f. eks. vælgerkorpset i Danmark i en bestemt periode).

Det forudsætter imidlertid, at en række krav er opfyldt. Det vigtigste af disse er vel kendskab til de enkelte elementers udvalgssandsynlighed, og her opstår et af hovedproblemerne for anvendelse af blot den mest almindelige stikprøveteorien på historiske massedata. Materiale fra de populationer, man egentlig er interesseret i, er kun undtagelsesvis bevaret fuldstændigt. Spørgsmålet bliver da, om det er muligt på grundlag af et mere eller mindre vilkårligt bevaret materiale eller endda på grundlag af et udvalg af et sådant materiale at drage slutninger om *hele* den oprindelige population.

Nogen endelig løsning på dette centrale problem er ikke givet. Den almindelige opfattelse synes dog at være, at man kun kan slutte videre end den ramme (f. eks. det bevarede materiale), hvoraf et udvalg er trukket, dersom man overbevisende kan argumentere for, at dette materiale igen er repræsentativt for den population, man egentlig er interesseret i, målpopulationen. Denne argumentation vanskeliggøres endvidere af, at man normalt kun har mulighed for at prøve en eventuel repræsentativitet ved at sammenligne fordelingen i udvalget og målpopulationen for nogle få variables vedkommende, med al den usikkerhed det indebærer med hensyn til forholdene for andre, evt. for undersøgelsen mere centrale, variable.

De udvalg, talen har været om indtil nu, er i princippet tilfældige udvalg. Høghs udvalg af valg- og stemmelister er imidlertid af en noget anden karakter. På grundlag af forhåndsoplysninger i landsarkiverne og i et forsøg på at få inddraget kredse fra alle egne af landet med såvel forskellig by- og socialstruktur som forskellig politisk orientering udvalgte han 8 valgkredse¹³. Af disse 8 lå 1 i København, 1 i Jylland og 6 på øerne, hvilket må ses i relation til, at der var lige mange kredse i Jylland og på øerne. I Jylland var desuden antallet af landkredse, dvs. kredse uden købstæder, væsentligt større end på øerne. Også i urbaniseringsmæssig henseende er der problemer, idet de 7 kredse uden for København alle er ens i så henseende: en lille købstad med nogle landsogne, der tilsammen havde 3–5 gange så mange vælgere som købstaden¹⁴. Ser man endelig på den tilstræbte variation i politisk struktur må det blandt andet virke overraskende, at der i udvalget af kredse er en betydelig grad af sammenfald med områder, hvor de radikale senere kom til at stå stærkt¹⁵.

Næste fase var et ifølge fremstillingen omfattende forsøg på at fremskaffe de ønskede lister fra de udvalgte 8 kredse¹⁶. Desværre viste der sig uventede vanskeligheder i denne forbindelse, idet der kun kunne fremskaffes lister fra 5 af de nævnte 8 kredse, og kun materialet fra Middelfart-kredsen dækkede så godt som hele perioden og hele kredsen. I de andre 4 tilfælde var der væsentlige mangler i det fundne materiale, både med hensyn til dækkede perioder og med hensyn til antallet af kommuner, hvorfra materiale var fundet. På dette trin i udvælgelsen blev materialet fra Rudkøbing-kredsen lagt til side på grund af kredsens store lighed med Middelfart-kredsen og de behandlede kredse fra Holbæk amt, en lighed, der medførte, at det ikke kunne bidrage væsentligt til de tilstræbte generalisationer¹⁷. Spørgsmålene om, hvorfor dette synspunkt ikke spillede nogen rolle ved udvælgelsen af de oprindelige 8 kredse, eller hvorfor materialet fra de 2 kredse i Holbæk amt så ikke også kunne glide ud, overlades helt til læseren.

Det pauvre resultat af materialeindsamlingen fik Høgh til også at eftersøge lister uden for de 8 kredse, idet han ønskede at sikre materiale til erstatning for manglende lister fra de oprindeligt udvalgte kredse¹⁸.

13. Høgh, p. 466. De 8 kredse er: Holbæk, Kalundborg-Samsø, Nakskov, Middelfart, Rudkøbing, Hjørring, Hillerød og en anonym københavnsk kreds.

14. Se f. eks. *ibid.*, bilagstabel D, pp. 593–598.

15. Se f. eks. Erik Høgh: *En økologisk analyse af folketingsvalget 1950*, »Sociologiske Meddelelser«, 4. serie (1958), pp. 6–10.

16. Høgh, 1972, p. 467 f.

17. *Ibid.*, p. 473.

18. *Ibid.*, p. 468.

Der blev fundet nogle lister fra Kolding købstad fra perioden efter 1872, men de ses ikke at være blevet brugt i undersøgelsen ¹⁹.

Allerede i 1964 udsendte Landsarkivet for Nørrejylland en registratur over de såkaldte X-arkiver ²⁰, som der må have været arbejdet på i flere år; af denne fremgår det blandt andet, at der i valgbestyrelsesarkiverne er bevaret en del valg- og stemmelister fra det nørrejyske område for den her omhandlede periode ²¹. En gennemgang af de enkelte arkivpakker viser, at der er tale om et ret betydeligt materiale, der især skjuler sig under betegnelsen »Diverse sager«. I tabel 1 er i oversigtsform vist, fra hvilke af periodens maksimalt 50 jyske folketingsvalgkredse der er fundet materiale i Viborg. Udgangspunktet for den foretagne arkivgennemgang har været den nævnte X-arkivregistratur, men for at gøre oversigten mere dækkende har det dog også været nødvendigt at gennemgå en del pakker fra rådstuearkiverne ²².

Det kan i den forbindelse nævnes, at man ved Landsarkivet har påbegyndt en meget ønskværdig udskillelse af de valgbestyrelsesarkivalier, der fortsat ligger i rådstuearkiverne, i den hensigt at lægge dem sammen med de øvrige valgbestyrelsesarkivalier. Udover at lette arbejdet for brugerne af disse arkivalier vil man herved også få rettet den i valgstedskommunerne begåede fejl, der består i, at man ikke har isoleret folketingsvalgbestyrelsesarkivalierne, selv om de ikke er af kommunal proveniens.

Det fremgår af tabel 1, at der ved gennemgangen er fundet valg- og stemmelister fra 21 jyske folketingsvalgkredse fra perioden 1849–98 ²³. Omfanget af materialet varierer betydeligt fra kreds til kreds, både med hensyn til længden af de perioder, der er repræsenteret, og med hensyn til hvor mange kommuner, der er fundet lister fra. Der konstateres også en vis variation i listernes art: afkrydsede valglister, valglister uden afkrydsning eller stemmelister. Det kan i øvrigt bemærkes, at der er fundet langt flere valglister, end der er medtaget i skemaet. De valglister, der ikke er taget med i oversigtstabellen, vedrører år, hvor der ikke blev

19. Ibid., p. 473.

20. *Forskellige arkiver (X-arkiver)*, Arkivregistraturer I, udgivet af Landsarkivet for Nørrejylland (1964).

21. *Forskellige arkiver (X-arkiver)*, pp. 34–42.

22. Se hertil den nu maskinskrevne Rådstuearkivregistratur I–II, Viborg: Landsarkivet for Nørrejylland (1968–69). Læsesalseksemplaret, passim.

23. Desuden kan henvises til lister fra Århus købstad 1882, 1884, 1887, 1892 og 1895, som nu opbevares i Erhvervsarkivet. D y b d a h l, Bind 1, pp. 33–35. Se desuden ovenfor om Høgghs fund af lister fra Kolding 1872–98, som desværre ikke er set ved den foretagne gennemgang i Viborg

Tabel 1. Kredsvis oversigt over de valg- og stemmelister for perioden 1849-98, som er fundet i Landsarkivet for Nørrejylland.

		Folketingsvalget							
Amt	Kredsnr. og valgsted	4.12. 1849	Supp. valg	4.8. 1852	Supp. valg	26.2. 1853	27.5. 1853	Supp. valg/ omvalg	1.12. 1854
Hjørring	1. Frederikshavn	v S	.	K	.	K	K	.	K
	2. Søby.....	- S	.	K	.	K	K	.	K
	3. Hjørring.....	v -	.	av	.	av	av	av	K
	2. Thisted.....	K	.	av	.	av	av	K	K
Thisted	4. Nykøbing M.	av S	.	K	.	AV S	AV S	K	AV/V S
	2. Ålborg.....	av S	av S	K	.	K	K	K	AV/V S
Ålborg	5. Nibe.....	K	.	K	.	K	K	.	K
	2. Viborg.....	K	.	K	.	K	K	.	K
Viborg	3. Levring.....	K	.	-	.	V S	-	.	K
	1. Mariager.....	av/v S	.	av/v	av/v s	av/v S	K	.	K
	2. Randers.....	K	K	av S	.	K	-	.	K
Randers	5.(6.) Ebeltoft.....	K	.	v	.	v S	K	.	S
	2. Skanderborg.	K	av S	v s	.	K	K	.	K
Vejle	1. Fredericia...	av/v S	.	AV/V S	.	K	K	.	AV/V S
	2. Kolding.....	av -	.	K	.	K	AV/V s	.	AV/V S ¹
	3. Vejle.....	av -	av -	K	.	AV/V S	AV/V S	K	K
	5. Bjerge.....	- S	.	K	.	K	K	.	V S
	1. Ringkøbing..	K	.	av	.	K	av	.	av
Ringkøbing	3. Holstebro....	av S	.	av/v S	.	av S	AV/V S	.	K
	1. Varde.....	v s	.	v	.	K	K	.	K
Ribe	3. Ribe.....	K	.	K	.	AV/V S	K	.	K

Benyttede symboler:

- K kåringsvalg
- intet fundet
- . ikke suppleringsvalg/omvalg
- S stemmelister fundet for mindst 2/3 af kredsens kommunale enheder
- V valglister fundet for mindst 2/3 af kredsens kommunale enheder
- AV afkrydsede valglister fundet for mindst 2/3 af kredsens kommunale enheder
- AV/V dels afkrydsede, dels uafkrydsede valglister fundet for mindst 2/3 af kredsens kommunale enheder
- Små bogstaver angiver, at der er fundet lister af den pågældende art for 2/3 eller mindre af kredsens kommunale enheder

1. Selv om der iflg. Nordengaard og den datidige presse var kåringsvalg, findes der alligevel et så godt som fuldstændigt sæt stemmelister

		Folketingsvalget												
Amt	Kredsnr. og valgsted	Supp. valg/ omvalg	14.6. 1855	Supp. valg	14.6. 1858	Supp. valg/ omvalg	14.6. 1861	Supp. valg	5.3. 1864 Rigsråd	Omvalg til Rigsråd	7.6. 1864	Omvalg	30.5. 1865 Rigsråd	Suppl. valg
Hjørring	1. Frederikshavn	.	K	.	K	.	K	.	av	.	av/v	av/v S	K	.
	2. Sæby.....	K	K	.	K	.	K	.	K	.	K	.	K	.
	3. Hjørring....	.	K	.	av	.	av	.	-	.	K	.	K	.
	2. Thisted.....	.	K	.	K	.	K	.	av	.	K	.	AV	.
Thisted	4. Nykøbing M.	.	K	.	K	.	K	.	AV/V S	.	AV/V S	.	AV/V S	.
	2. Ålborg.....	.	AV/V S	.	AV/V S	.	AV/V S	AV/V S	av/v	.	K	.	-	.
Ålborg	5. Nibe.....	.	K	.	AV/V S	.	AV/V S	.	AV/V S	AV/V S	AV/V S	.	K	.
	2. Viborg.....	.	K	.	K	.	K	.	K	.	K	.	K	.
	3. Levring.....	.	K	.	-	.	-	.	-	.	K	.	-	.
Randers	1. Mariager....	.	K	.	av/v	.	v	.	av/v	.	K	.	AV/V	.
	2. Randers....	.	K	.	K	.	K	.	K	.	K	.	K	.
	5.(6.) Ebeltoft....	-	K	.	AV/V	.	K	.	K	.	-	.	-	.
	2. Skanderborg.	.	K	.	V	.	AV/V s	.	-	.	K	.	K	.
Skanderborg	1. Fredericia...	.	K	.	AV/V S	.	K	.	K	.	K	.	av/v	.
	2. Kolding....	.	K	.	V	.	K	.	v	.	K	.	av/v	.
	3. Vejle.....	.	K	.	K	.	K	.	K	.	K	.	K	.
	5. Bjerger.....	V	K	.	V	.	AV/V S	.	-	.	-	.	-	.
	1. Ringkøbing..	v	K	.	av	.	-	.	-	.	-	.	-	.
Ringkøbing	3. Holstebro....	.	K	.	V	.	AV/V S	.	av	.	av/v	.	K	.
	1. Varde.....	.	K	.	-	.	-	.	K	.	K	.	v	.
Ribe	3. Ribe.....	.	K	.	av	.	AV/V S	.	av/v	.	K	.	AV	.

afholdt »navnlige« folketingsvalg, og de har derfor ingen selvstændig værdi. Stemmelisten, der findes uden tilhørende valglister, er heller ikke meget værd, men her er der dog den mulighed, at valglisterne vil blive fundet på et senere tidspunkt. Derfor er også fundet af »isolerede« stemmelister registreret.

Det ses, at der især fra 6 kredse er fundet kildemateriale, der ville have været velegnet til Høgghs formål. Det drejer sig om Hjørring-, Nykøbing Mors-, Nibe-, Ebeltoft-, Fredericia- og Vejlekedse. Man bemærker her Hjørring-kredsen, som Høggh har måttet lade udgå af analysen, fordi der tilsyneladende ikke fandtes lister derfra. Det ses også, at selv om der i disse kredse nok er større lakuner i materialet end i listerne fra Middelfart, skæmmes de dog ikke som Middelfart-materialet af spring på indtil 11 år uden »navnlige« valg på grund af en fortsat række af kåringsvalg ²⁴.

Derimod har det ikke været muligt at finde ret meget materiale fra de egentlige landkredse. Forklaringen herpå er vel de trods alt mere regulære arkivforhold, når valgstedskommunen var en købstad. Af pladsmæssige grunde er der her renonceret på en oversigt på kommune-niveau over det bevarede materiale ²⁵; det bør dog nævnes, at i en ikke uvæsentlig del af de tilfælde, hvor der tilsyneladende kun er bevaret beskedne mængder fra kredse, er der til gengæld tale om kontinuerte rækker af enkeltkommuner.

Det er vel overhovedet et spørgsmål, om ikke Høgghs udvalg af geografisk-administrative enheder med fordel kunne have været etableret som et udvalg af købstads- og sognekommuner fremfor som et udvalg af kredse? Kredsspecifikke forhold indgår i hvert fald kun sjældent i analysen på en måde, der ikke også kunne have været inddraget i analyse af kommuneenheder. Den økologiske analyse ville have vundet herved, uden at ressourcekravet var blevet forøget ret meget, og f. eks. kunne betydningen af den regionale faktor langt bedre være blevet draget ind i analysen. Når det er muligt, er det i mange tilfælde at foretrække at arbejde på det lavest mulige aggregationsniveau over individniveauet, da man herved har større sikkerhed for en vis homogenitet inden for enheden.

Med hensyn til mulighederne for at gennemføre en analyse på dette grundlag kan det nævnes, at der i det gennemgåede materiale fra Jyl-

24. Høggh, 1972, tabel B 3, p. 472.

25. Der henvises til Jørgen Elklit: *Valg- og stemmelister vedr. folketingsvalg 1849-98 i Landsarkivet for Nørrejylland - en foreløbig oversigt*, »Arkiv«, 5. bind, nr. 2 (1973) (i trykken).

land f. eks. er mere end 100 kommuner, hvor der er fundet samhørende sæt af valglister og stemmelister *eller* afkrydsede stemmelister fra mindst 4 »navnlige« folketingsvalg i træk, og hvor kåringsvalg ikke kommer imellem og forstyrrer analysemulighederne. At der også fra øerne vil kunne findes mere materiale, end Høgh har fremdraget, synes hævet over enhver tvivl²⁶.

Også Vagn Dybdahls analyse af vælgeradfærd i byerne efter ca. 1880²⁷ ville have vundet, dersom nogle af de her fremdragne lister var blevet inddraget. Det kan således nævnes, at de gennemgåede pakker rummer et velegnet materiale til belysning af politisk holdning og adfærd fra 8 jyske købstæder for perioden 1879–98²⁸. Kun i 2 af disse, Ebeltoft og Fredericia, finder man dog situationer, hvor der i 1890'erne var opstillet socialdemokrater og Højre-kandidater mod hinanden, og som derfor er af direkte interesse for Dybdahls problemstilling.

Spørgsmålet om repræsentativitet er centralt i mange samfundsvidenskabelige sammenhænge, og det ikke blot, hvor man på forhånd vil muliggøre generalisationer og derfor ønsker at kende de enkelte elementers udvalgssandsynligheder. Også i tilfælde, hvor man ud fra et mere eller mindre »givet« materiale ønsker at undersøge, om der kan formuleres påstande med formodet gyldighed uden for dette materiale, må repræsentativitetsproblematikken tages op til særskilt drøftelse. Dette betyder ikke, at man for alle enkeltelementer skal kende den nøjagtige udvalgssandsynlighed, men man må have begrundede formodninger om, hvordan udvalget i væsentlige henseender forholder sig til populationen. Kun hvor man alene tilsigter en analyse af lokalsamfund i en tidsmæssigt velafgrænset situation, er repræsentationsproblemet uvæsentligt. I et vist omfang er dette også tilfældet i såkaldte eksplorative undersøgelser, hvis formål hyppigt kun er generering af hypoteser.

En måde at nærme sig dette problem på er at undersøge, om det »givne« udvalg med en vis sandsynlighed kunne have været et tilfældigt udvalg af den population, man ønsker at formulere påstande om.

26. Harald Jørgensen: *Landsarkivet for Sjælland, Lolland-Falster og Bornholm og hjælpemidlerne til dets benyttelse* (1966), pp. 126–143; Anne Riising: *Landsarkivet for Fyn og hjælpemidlerne til dets benyttelse* (1970), pp. 80–115.

27. Dybdahl, kap. I.

28. Det drejer sig om Skagen, Hjørring, Nykøbing Mors, Nibe, Hobro, Ebeltoft, Fredericia og Vejle. Hertil kommer ifølge Høgh også Kolding. Høgh, 1972, p. 473.

Kun et par steder – og kun for så vidt angår afhængige variable – har Høgh tilløb til betragtninger af denne art. Således sættes valgdeltagelsen i Middelfart- og Holbæk-kredsene og i Nakskov købstad i relation til valgdeltagelsen i alle de kredse, hvor der ikke var kåring²⁹. Herved viser det sig, at disse områder i denne henseende igennem de betragtede perioder afveg ganske meget fra landsgennemsnittet.

Ser man nu på nogle af analysens uafhængige variable, viser det sig, at det er overordentlig usandsynligt, at de udvalgte kredse kunne have konstitueret et tilfældigt udvalg. Undersøgelsen heraf er foretaget ved at sammenstille oplysninger om den sociale struktur i de 4 kredse, hvorfra materiale er fundet og benyttet, med de tilsvarende oplysninger fra resten af landet, dels i 1852/53, i periodens begyndelse³⁰, dels i 1892, mod slutningen af perioden³¹. Uanset om man tager Middelfart-kredsen alene, om man lader de 4 kredse indgå som selvstændige udvalg, eller om man slår dem sammen, kan det vises, at det er højst usandsynligt³², at de kunne have udgjort tilfældige udvalg af den danske vælgerbefolkning på de to tidspunkter. At resultatet af en sådan undersøgelse for andre tidspunkter skulle blive et andet, forekommer usandsynligt.

Et særligt aspekt af den sociale struktur er fæstestrukturen, der som forklarende faktor tillægges stor betydning i Høghs afhandling. Også på dette punkt er de udvalgte kredse ikke repræsentative for landet som helhed, hvad en gennemgang af den meget fyldige offentlige statistik herom viser³³. Afviklingen af fæstevæsenet var ved periodens begyndelse meget længere fremme i Jylland end på øerne, og den fortsatte afvikling i århundredets sidste halvdel forløb forskelligt i forskellige dele af landet. Netop på grund af disse forhold havde det været rimeligt også at undersøge, om den økologiske sammenhæng på kredsniveau mellem erhvervsstruktur og henholdsvis stemmeprocent og partitilhørighed³⁴ ændrede sig i løbet af den betragtede periode.

29. H ø g h , 1972, tabel 4.89, pp. 269–272.

30. »Statistisk Tabelværk«, Ny Række, IX, København (1854), tabel I.

31. »Valgberettigede til Folketinget i Aaret 1892, fordelte efter Livsstilling«, »Statistiske Meddelelser«, Tredie Række, 13de Bind (1893), Tabel A–B, pp. 2–23.

32. Chi²-test. I alle tilfælde er $P < 0.001$.

33. Se f. eks. »Danmarks Jordbrug 1850–1905«, »Statistiske Meddelelser«, 4. Række, 24. Bind, 2. Hæfte (1907) og de de til grund herfor liggende Statistiske Tabelværker, som vedrører opgørelser i årene 1850, 1860, 1873, 1885 og 1895; se også *Betænkning angående Fæstegodsets Overgang til Selveje eller andre Besiddelsesformer m. m.* (1911).

34. H ø g h , 1972, pp. 106–112.

III. Måling af politisk holdning

Af praktiske grunde vælger Høgh som operationel definition af politisk holdning Nordengaards angivelse af kandidaternes partistandpunkt³⁵. Dette gælder for de opstillede kandidater, for vælgerne, hvis politiske holdning antages kendt, når deres valg af kandidat er kendt, og for kredsene, der i kontekstanalysen karakteriseres politisk alene ved den valgte kandidats partistandpunkt. Høgh er selv inde på, at andre fremgangsmåder måske havde været bedre, men at det ville have involveret et betydeligt arbejde. Her kan man pege på, at en analyse af afstemningsadfærd i Folketinget kunne have været et nyttigt supplement til f. eks. Nordengaard. Med hensyn til fordele og ulemper ved en sådan analyse kan der henvises til en undersøgelse, som P. Nannestad Olsen for nylig har foretaget af afstemningsadfærd i Den grundlovgivende Rigsforsamling³⁶.

Ved måling af en så central variabel som politisk holdning er de for samfundsvidenskabelige målinger sædvanlige pålideligheds-, gyldigheds-, éndimensionalitets- og andre problemer³⁷ særligt vigtige. Høghs behandling af disse for den »empiriske efterprøvelseteknologi« så afgørende spørgsmål forekommer utilfredsstillende.

Som en første gyldighedsprøve – selv om det vel snarere bliver en pålidelighedsprøve – på målingen af politisk holdning ved hjælp af Nordengaard anvender Høgh primært en sammenligning med de relevante afsnit i Schultz Danmarkshistorie³⁸. Ved denne sammenligning konstateres en nydelig overensstemmelse. Snarere end som et udtryk for høj pålidelighed – endsige gyldighed – i målingen, må man se det som en naturlig følge af, at Nordengaard har ligget til grund for de pågældende oversigter i Schultz Danmarkshistorie. Dette fremgår da også af litteraturlisten i Schultz, selv om Høgh antyder det modsatte³⁹.

Derefter foretages en indirekte gyldighedsprøve på målingen af politisk holdning⁴⁰. Et såkaldt konservatismeindeks sammenstilles med

35. Ibid., pp. 38 og 40 ff.; J. P. Nordengaard: *Valgene til Rigsdagen i 100 Aar* (1949)

36. P. Nannestad Olsen: *At the Cradle of a Party System: Voting Patterns and Voting Groups in the Danish Constitutional Convention 1848–1849*, »Scandinavian Political Studies«, Vol. 7 (1972), pp. 119–135.

37. Høgh, 1972, f. eks. p. 22.

38. Ibid., pp. 44–47.

39. Dette gælder i hvert fald for perioden 1870–1901, som er behandlet af P. Munch. *Schultz Danmarkshistorie*, Bind V (1942), p. 390; Høgh, 1972, p. 44.

40. Høgh, 1972, pp. 48–58.

henholdsvis et groft urbaniseringsmål og fæsteprocenten i 1849 i landkredsene for at se, om der viser sig sammenhænge, der svarer sammen med hypoteser om sammenhænge mellem konservatisme og henholdsvis urbanisering og grad af ejendomsret. Ved en gyldighedsprøve af denne art må alle led selvfølgelig være under mistanke, og den er derfor ofte nemmere at gennemføre i teorien end i konkrete undersøgelsessituationer. Først og fremmest må den hypotese, der tages udgangspunkt i, være velbegrundet, ligesom dens anvendelighed i den konkrete situation ikke må kunne anfægtes. Dernæst må man erindre sig, at operationaliseringen af begge variable vil påvirke udfaldet af prøven. Endelig kan en eventuel korrelation selvfølgelig være forårsaget af en bagvedliggende variabel.

Det omtalte konservatismeindeks konstrueres for at muliggøre en karakteristik i henseende til politisk holdning gennem hele perioden af hver enkelt kreds. Her må det indskydes, at det er diskutabelt, om en gyldighedsprøve gennemført på kreds niveau også kan antages at være gyldig på individniveau. I øvrigt er fremgangsmåden den, at de politiske hovedgrupper hos Nordengaard tillægges skalaværdier fra 0 til 4, 0 til socialdemokrater, 4 til højre, centrum og nationalliberale. Derefter summeres disse værdier for de ved de 25 ordinære folketingsvalg i perioden 1849–1901 valgte kandidater, og der divideres med 4×25 , hvorved indekset tilsyneladende bringes til at variere mellem 1.00 og 0.00. For de kredse, der eksisterede gennem hele perioden, er den laveste værdi, indekset kan antage, imidlertid 0.12, idet der først opstilledes socialdemokrater fra 1872.

Indeksets største fordel er, at det er nemt at beregne, og at forekomsten af kåringsvalg ikke gør det uanvendeligt. Hvis dette forsøg på at karakterisere kredsens politiske miljø havde taget udgangspunkt i en eller anden fordeling af vælgerne efter de valgte politiske alternativer, ville man derimod have været stillet over for kåringsvalgene som situationer, hvor sådanne opdelinger af vælgerne i kredse ikke var mulige.

Men den manglende nuancering i karakteristikken er samtidig en stor mangel ved det benyttede indeks. Når f. eks. Århus-kredsen i 1873 tillægges skalaværdien 4, den mest konservative, på grund af valget af H. P. Ingerslev (H), er karakteristikken ikke særlig fyldestgørende uden hensyntagen til den høje valgdeltagelse i kredsen (71 pct.) og til at Lars Bjørnbak (V) fik 49 pct. af stemmerne. Et indeks, der tog hensyn til delinger i vælgerkorpset, når der foretoges »navnlige« valg, ville have gjort væsentlig bedre fyldest.

Argumentationen for at Det forhandlende Venstre skal have sin egen

værdi på skalaen virker anstrengt⁴¹; en placering sammen med de andre grupper imellem Højre og Venstre havde været nok så rimelig. Forklaringen på, at denne gruppe skilles ud, er tilsyneladende kun beregningsteknisk, idet den sammen med den umotiverede forlængelse af undersøgelsesperioden til 1901 medfører, at divisoren ved beregningen af konservatismeindekset bliver 100.

Begrundelsen for kun at medtage de ordinære valg er i øvrigt vanskelig at få øje på. Når der i nogle kredse (f. eks. Middelfart) afholdtes indtil 5 supplerings- og omvalg i perioden 1849–98, ville det vel inden for de fastlagte rammer have givet en mere præcis måling også at tage hensyn hertil?

Den første af de indirekte gyldighedsprøver tager udgangspunkt i en hypotese om sammenhæng mellem konservatisme og bymæssighed i industrisamfund⁴². At Danmark kun i en del af den omhandlede periode – og da med betydelige forbehold – kan betegnes som et industrisamfund, turde være indlysende.

Via en sammenstilling med et urbaniseringsindeks, hvis manglende gyldighed han selv antyder⁴³, og hvis dynamiske karakter er tvivlsom, kommer Høgh frem til, at sammenhængen ikke er som ønsket og forudset. Forklaringen antages at være den upræcise måde, hvorpå målene er konstruerede⁴⁴. Så betragtes sammenhængen mellem konservatismeindekset og urbaniseringsgrad i det klart præindustrielle 1849 isoleret, og derefter konkluderer Høgh: »Trods de anførte betæneligheder over for målemetoder og resultater, må man formodentlig sige, at hypotesen om sammenhæng mellem konservatisme og urbanisering er antagelig«⁴⁵. Som resultat af en gyldighedsprøve af en måling af politisk holdning, hvis faste udgangspunkt netop skulle være denne hypotese, må denne konklusion betegnes som overraskende.

Den anden af de her gennemførte indirekte gyldighedsprøver tager udgangspunkt i en antagelse om, at ejendomsret til produktionsmidlerne medfører tendens til konservatisme. Derfor er konservatismeindekset sammenstillet med fæsteprocenten i 1849 for de 28 kredse, der eksisterede som rene landkredse gennem hele perioden⁴⁶. At denne antagelse kun prøves på godt en fjerdedel af alle kredsene, og at rimeligheden af den fo-

41. Ibid., p. 48.

42. Ibid., p. 49.

43. Ibid., p. 50.

44. Ibid., p. 52.

45. Ibid., p. 53.

46. Ibid., pp. 53–58.

retagne operationalisering af ejendomsretsbegrebet ikke er indiskutabel er én ting. Men hertil kommer, at fæsteprocenten varierede kraftigt fra område til område i landet, hvorfor en kontrol for geografisk område havde været en naturlig ting. Desuden ændredes – som ovenfor omtalt – fæsteprocenten betydeligt igennem den behandlede periode, og det er derfor et spørgsmål, om det er rimeligt at foretage denne prøve på grundlag af et statistisk udtryk fra periodens begyndelse.

Hertil kommer, at man om de foretagne indirekte gyldighedsprøver af målingen af politisk holdning må sige, at de ikke i tilstrækkeligt omfang foretages isoleret fra de hypoteser om bl. a. determinanter for vælgeradfærd, som de senere skal indgå i testningen af.

Gyldighedsproblematikken tages igen op i afhandlingens bilagsdel, hvor det diskuteres, om valgtryk kan have forårsaget, at man, når man tror at måle politisk holdning, måske også – eller udelukkende – måler noget andet, som f. eks. frygt for sociale eller økonomiske sanktioner⁴⁷. På grundlag af nogle ret unuancerede betragtninger over sammenhænge på *landsplan* og under henvisning til den ovenfor omtalte indirekte gyldighedsprøve ved hjælp af fæsteprocent i 1849 konkluderes på *det individuelle plan*, at »valgtryk næppe væsentligt har påvirket det, man har ønsket at måle her, politisk holdning (og valgdeltagelse) hos personer, der gik til folketingsvalg i perioden 1848–1898«⁴⁸.

Strukturen i Høghs sandsynliggørelsesforsøg er her, at han i 3 punkter fremlægger argumenter, der angiveligt skal støtte hans hypotese. Mange metodeteoretikere – hvoraf nogle optræder i litteraturlisten – mener imidlertid, at man i stedet bør foretrække en argumentationsform, hvor forskeren stedse søger at falsificere påstande, der ville falsificere hans hypotese.

Høghs fremgangsmåde burde efter denne opfattelse have bestået i en sandsynliggørelse af, at blandt andet de mange eksempler på valgtryk i litteraturen om perioden *ikke* har noget med valgtryk at gøre. For en gennemgang af væsentlige eksempler fra denne litteratur henvises til Dybdahl⁴⁹. Ligeledes burde det have været vist, at de af Dybdahls egne resultater, der kunne tyde på eksistensen af valgtryk, f. eks. ikke var gyldige⁵⁰. Og det burde have været vist, at der ikke var tale om valgtryk i de forholdsvis mange tilfælde, hvor købstædernes vælgerkorps –

47. Ibid., pp. 494 ff.

48. Ibid., p. 501.

49. Dybdahl, Bind 1, pp. 27–31. Der kan også henvises til Jørgen Hattning og Kjeld Winding, »Rigsdagen og vælgerne«, i *Den danske Rigsdag 1849–1949*, Bind III (1950), pp. 110–112.

50. Høgh refererer selv nogle af disse resultater fra Dybdahl, p. 531.

ofte kun nogle hundrede mennesker – med langt større valgdeltagelse end de pågældende kredse som helhed og énstemmigt eller så godt som énstemmigt valgte en højremand, ofte endda en af byens honoratiores. Dette forhold kan kun vanskeligt forklares fuldstændigt ved hjælp af de pågældendes politiske holdning og den fysiske nærhed til valgstedet.

I forbindelse med gyldighedsdiskussionen må man derfor nok – modsat Høgh – antage, at det er vanskeligt at holde frygten for sanktioner af forskellig art ude fra målingen af politisk holdning. Noget andet er så, at man udmærket kan forestille sig, at den samlede effekt af valgtryk perioden igennem ikke har påvirket den politiske udvikling væsentligt. Måske kunne en økologisk analyse på et lavere aggregationsniveau end hele landet – kredse eller kommuner – have bidraget til at belyse disse centrale spørgsmål vedrørende valgtryk.

Ved måling af politisk holdning er også dimensionalitetsproblemet væsentligt. Konklusionen på diskussionen om valgtryk kan således også hævdes at være, at målingen af politisk holdning ikke er éndimensional, når valgtryk forekommer. Men også når politisk holdning søges betragtet isoleret, er det mest rimeligt at se det som et fler- eller mangedimensionalt begreb. Når Høgh i metodediskussionen⁵¹ trækker dimensionalitetsproblematikken ind under gyldighedsspørgsmålet, er der derfor tale om en metodisk forenkling, der ikke svarer til den betydning, dimensionalitetsproblemer ellers tillægges i megen politologisk og sociologisk forskning. At politisk holdning også i Danmark i sidste halvdel af det 19. århundrede må ses som en fler- eller mangedimensional variabel, er der meget, der taler for⁵². Høgh er også selv inde på betragtninger af denne art i et indledende afsnit om generelle koncepter⁵³, men derefter skydes dette problem stort set til side.

Som et sidste punkt i denne diskussion af problemer i forbindelse med Høghs måling af den for afhandlingen helt centrale variabel politisk holdning skal operationaliseringen af partitilhørighed i analysen af omløbs-hastigheder for partitilhørighed⁵⁴ tages op. Den anvendte metode nødvendiggør en dichotomisering af de politiske alternativer, som vælgerne stod overfor. Denne foretages ved at indføre en sondring mellem »Venstre« og »ikke-venstre«, dvs. alle kandidater ved folketingsvalgene, der af Nordengaard ikke er blevet karakteriseret ved et »V«. Imidlertid

51. Høgh, 1972, p. 495.

52. Også P. Nannestad Olsens ovenfor nævnte artikel (jfr. note 36) gør denne antagelse rimelig.

53. Høgh, 1972, pp. 6 ff.

54. Ibid., pp. 300 ff, og bilag H, pp. 644 f.

kunne der være flere kandidater ved et valg i en kreds, som ifølge Nordengaard var af samme partifarve. Det herved opståede problem er særlig alvorligt, når der var flere Venstrekandidater. Som operationel definition af Venstre-alternativet vælger Høgh derfor at lade det være den af Venstre-kandidaterne, der ved valget fik flest stemmer. De øvrige må så alle indregnes under det andet alternativ, »ikke-venstre«.

For den valgte operationalisering er der givet 3 begrundelser⁵⁵, hvoraf ingen i den aktuelle sammenhæng kan tillægges betydning.

Det første argument er, at den valgte fremgangsmåde er nemmest at administrere. Dette argument er ikke uden vægt ved en så stor undersøgelse som den foreliggende. Denne del af undersøgelsen bygger imidlertid kun på det fremdragne valg- og stemmelistemateriale, og den beskrevne situation med flere Venstre-kandidater forekommer kun 6 gange, alle i Middelfart-kredsen⁵⁶. Det er derfor vanskeligt at se, hvorfor en relativ placering på en venstre-højre-skala af de 2 eller 3 Venstre-kandidater ved de 6 valg ikke har kunnet gennemføres. Der er i alt tale om kun 13 personer, hvoraf de 10 opnåede at komme i Folketinget, men selvfølgelig ikke alle i Middelfart-kredsen. De fleste af dem har skrevet politiske pjecer, erindringer etc., og ved hjælp af dette, deres afstemningsadfærd og taler i tinget, datidens presse og de almindelige biografiske hjælpemidler⁵⁷ skulle det være en overkommelig opgave at rangordne 13 personer, 2 og 3 ad gangen, i henseende til politisk holdning.

Konsekvenserne af Høghs metode viser sig eksempelvis, hvis man forestiller sig, at Køge-kredsen havde været inddraget i analysen. I så fald var P. A. Alberti i 1895 blevet kodet som venstre-alternativet, medens Hørups efterfølger, Ole Olsen, var blevet klassificeret som »ikke-venstre«. Specielt ved valgene i 1890, 1892 og 1895 vil det ofte, på grund af begivenhederne omkring Det forhandlende Venstre, være muligt på en acceptabel måde at rangordne Venstre-kandidater på en radikalisme-konservatismeskala. Også forekomster af socialdemokratiske kandidater forstyrrer i øvrigt analysen, og dette især når de optræder sammen med Venstre-kandidater. Problemet er selvfølgelig, hvad venstre-alternativet er i disse tilfælde⁵⁸. Opstillingaftaler mellem Venstrereform-

55. Ibid., bilag H, pp. 644 f.

56. Ibid., tabel 4.89, pp. 269–272. Der bortses her fra den forkert udfyldte rubrik vedr. valget i 1864.

57. Victor Elberling: *Rigsdagens Medlemmer gennem 100 Aar*, I–III (1949–50); Svend Dahl og P. Engelstoft (eds.): *Dansk biografisk Haandleksikon*, I–III (1920–26).

58. Jfr. Høghs behandling af Nakskov-kredsen i 1892 og 1898, Høgh, 1972, pp. 311–313.

partiet og Socialdemokratiet i denne periode er også et forhold, der må tages hensyn til.

En systematisk gennemgang af Nordengaard viser i øvrigt, at forekomsten af 2 eller flere Venstrekandidater ved samme valg forekom langt hyppigere i Jylland end på øerne i perioden 1866–98.

Høgghs andet argument for den anvendte operationalisering er resultatet af de tidligere omtalte gyldighedsprøver af målingen af partitilhørsforhold. Disse er tidligere blevet omtalt ⁵⁹.

Det tredje argument er måske det mest afslørende for fremgangsmådens anvendelighed. Substansen i argumentet er, at man så kan gå ud fra, at Venstrevælgere ved et valg med stor sandsynlighed også vil stemme »Venstre« ved det følgende, hvis der ved dette er flere Venstrekandidater ⁶⁰. Den direkte forbindelse mellem det operationelle udgangspunkt og konklusionen på kohortanalysen af partitilhørighed, hvor grupper af vælgere følges i en længere periode, nemlig en betydelig konsekvens i partivalget ⁶¹, er ret så påtagelig.

Høggh begrundet blandt andet sin afvisning af en anden mulig Venstre-definition med, at »... (herved ville) væsentlige nuancer i partibil- ledet fra forrige århundrede forsvinde« ⁶². Denne indvending har også fuld gyldighed over for den af Høggh selv valgte fremgangsmåde.

IV. Andre problemer

Afhandlingen rummer også i andre væsentlige henseender diskutabile punkter. Afslutningsvis skal 3 af disse kort omtales.

Det første vedrører den benyttede kredsinddeling ⁶³. Denne bliver til et problem, fordi Høgghs anvendelse af økologisk metode i flere tilfælde bygger på en sammenstilling af kredse, der ikke er sammenlignelige over hele perioden. Selv om han gør opmærksom på forholdet i det mest grelle tilfælde ⁶⁴, som kun kan tolkes rigtigt, hvis en del af bilagsmaterialet inddrages, er problemet også til stede i de tilfælde, hvor Høggh holder sig til de 99 kredse, »der har været med hele den undersøgte periode« ⁶⁵. Høggh har her set helt bort fra betydningen af, at hele 25 af disse 99 kredse var involveret i omlægninger i forbindelse med valg-

59. Ovenfor, pp. 279 ff.

60. Høggh, 1972, p. 644.

61. Ibid., pp. 346 f.

62. Ibid., p. 645.

63. Ibid., bilagstabellerne D–E, pp. 591–603.

64. Ibid., tabel 1.5, p. 51, og tilhørende bemærkninger.

65. Ibid., p. 52.

kredsreformen i 1894. I nogle tilfælde var der kun tale om, at enkelte landkommuner flyttedes fra en kreds til en anden, medens der i andre var tale om så betydelige ændringer, at det ikke kan være rimeligt at undlade at tage hensyn til det i den økologiske analyse. Omlægningerne i Horsens-, Århus-, Ålborg-, Randers-, Odense- og Frederiksberg-områderne var for eksempel så betydelige, og de nye bykredse så forskellige i henseende til social, bymæssig⁶⁶ og politisk struktur fra de tidligere kredse med de samme navne, at et forsøg på at løse det tilbagevendende problem for økologiske analyser, ændringer i den geografisk administrative inddeling, burde have været foretaget. Det må understreges, at disse problemer ikke spiller nogen rolle i forbindelse med den økologiske analyse i afsnit 2.4⁶⁷. Denne gennemføres som 4 rent statiske analyser af sammenhænge mellem rumlige kendetegn og forstyrres derfor ikke af ændringer i kredsinddelingen. I forbindelse med disse analyser må det beklages, at forfatteren ikke har forsøgt sig med dynamiske analysemetoder, der er nok så velegnede til et samfund i forandring, ligesom anvendelse af kommuner fremfor kredse ville have været ønskværdig i disse økologiske analyser.

Et andet væsentligt metodisk problem i undersøgelser, der sammenstiller oplysninger om enkeltpersoner fra forskellige registre, er den sikkerhed, hvormed en sådan matchning kan foretages. Sorteringen af de afskrevne valg- og stemmelisteoplysninger er beskrevet i afhandlingens bilagsdel⁶⁸, hvoraf det fremgår, at det primære sorteringskriterium var navnet. Herudover skulle i de fleste tilfælde 2 af følgende oplysninger stemme overens: erhverv, bopæl, titel og alder. Det gjaldt velsagtens kun sammenligning mellem 2 sæt valglister. Ved sammenligning mellem stemmelister og valglister fra samme valg vil man som regel kun have navnet at holde sig til. Af og til vil dog også sporadiske bopæls- eller erhvervsoplysninger kunne være en støtte i denne sammenstilling af potentielle og faktiske vælgere.

Dette sorterings- og identifikationsarbejde burde have været beskrevet og kommenteret på en sådan måde, at der var givet et indtryk af omfanget af de her mødte problemer. Teksten giver indtryk af⁶⁹, at problemerne ikke har været store. Dette er så meget mere bemærkelsesværdigt, som man i andre undersøgelser på grundlag af forskellige personregistre

66. Ibid., bilagstabel D, pp. 592–598, % byvælgere 1881–98 og urbaniseringsvækstindex 1849–98.

67. Ibid., pp. 106–114.

68. Ibid., pp. 482–484.

69. Således *ibid.*, p. 505.

fra århundredets første halvdel har mødt ikke ubetydelige vanskeligheder ved sådanne forsøg ⁷⁰.

Kun forholdsvis få sociologiske undersøgelser redegør eksplicit for foretagne reliabilitets- eller pålidelighedsprøver for de udførte operationer. Kendskab til resultatet af sådanne prøver er til stor hjælp ved vurderinger af de egentlige undersøgelsesresultater, og det er derfor prisværdigt, at Høgh har ladet udføre sådanne former for kontrol, og at han refererer dem ⁷¹. De fremlagte reliabilitetskoefficienter er af den størrelsesorden, man normalt finder for kodning af denne type oplysninger ⁷². Man må imidlertid mærke sig, at den nøjagtighed i målingerne, som koefficienter af denne type antyder, er uinteressant, så længe materialets kvalitet ikke er på samme høje niveau. Så længe aldersangivelserne kan variere med et par år til hver side ⁷³, så længe udfyldelsen af valglisterne og optællingen af stemmelisterne ikke er perfekt ⁷⁴, og så længe erhvervsoplysningernes indhold er usikkert ⁷⁵, er det ganske uvæsentligt, at for eksempel den individuelle kodereliasitet i 2 små forsøg har kunnet opgøres til henholdsvis 0.975 og 0.979 ⁷⁶.

Nok så vigtig som de foretagne former for kontrol havde det været at undersøge pålideligheden i sorteringsproceduren, idet det på forhånd måtte antages, at denne var væsentligt mindre end de forskellige former for kodepålidelighed.

Denne afhandling har især samlet sig om en diskussion af resultaternes gyldighedsområde og af væsentlige måleproblemer i Erik Høghs disputats. Sammenfattende kan det siges, at der ikke på grundlag af Høghs materiale kan drages slutninger om forhold uden for dettes tidlige og rumlige grænser, selv om dette synes at være et af formålene med afhandlingen. Hertil kommer, at der selv inden for disse afgrænsninger har kunnet konstateres betydelige – og i nogle tilfælde afgørende – svagheder i metodisk og forskningsteknisk henseende i det foreliggende arbejde.

70. Se f. eks. Hans Chr. Johansen: *Befolkningsudviklingen på landet i Danmark omkring år 1800*, »Historie«, Ny række, IX, 1 (1970), pp. 93–95.

71. Høgh, 1972, pp. 491–494.

72. Se f. eks. K. S. Crittenden and R. J. Hill: *Coding Reliability and Validity of Interview Data*, »American Sociological Review«, Vol. 36 (1971) pp. 1073 ff.

73. Høgh, 1972, p. 483.

74. Ibid., pp. 501–525.

75. Ibid., f. eks. 526–529. Se hertil f. eks. også 2 breve fra Københavns Magistrat til Indenrigsministeriet af hhv. 26. 9. og 15. 11. 1892. Statistisk Kontors kopibog II, pp. 1161–64 og 1173–76, i Københavns Stadsarkiv.

76. Ibid., pp. 491–492.

Herudover er der i nærværende afhandling i flere forbindelser blevet fremlagt forslag til alternative fremgangsmåder. Endelig er det blevet påvist, at der i Landsarkivet for Nørrejylland findes et valg- og stemmelistemateriale fra den behandlede periode, der er langt rigere end ofte antaget, og som det vil være naturligt at inddrage i fremtidige undersøgelser af vælgeradfærd i Danmark i tiden før indførelsen af den hemmelige stemmeafgivning.